

Tanulságul a fertálmestereknek

„A fertálmesterségről.”

Az elnevezésről:

Magyarul tizedes-nek hívták, a korabeli latin oklevelekben ennek tükörfordításaként a *decurio* szerepelt. A török kiűzése után, az 1600-as évek végén, az 1700-as évek elején, az elnéptelenedett területekre német jobbágyokat, kézműveseket telepítettek a magyar földbirtokosok, hiszen nem volt, aki művelje földjeiket. A németiség hozta magával megszokott közigazgatási rendjét, melyet a magyar közeg nem tudott befogadni. Bizonyos hivatali elnevezések azonban meghonosodtak. Ilyen a *polgármester* (Bürgermeister) szavunk például, hiszen e tisztséget betöltő személyt a magyar *bírónak* mondta (lásd: „kivéve a gyevi bíró” mondást, vagy történetet.). A tizedes is ekkor változik (viertelmeister) *fertálmesterre*.

A kezdetekről:

Egri helytörténészek állítják, hogy a török 1687-es kiűzése után hozták létre a tizedesi intézményt, ám ez legalább akkora melléfogás, mint a magyar nyelvet - az eddig soha meg nem talált, le nem írt, meg nem határozott, egyáltalán nem is létező - a finn-ugor ősnyelvből eredeztetni. Vegyük sorra a tényeket:

1 / A tízes számrendszer használatát az egyiptomi, és a mezopotámiai kultúrában már megtaláljuk. Egyiptomból népét kivezető Mózesnek Jethró, egyiptomi pap a következő tanácsot adta: „És szemelj ki magad az egész nép közül derék, istenfélő férfiakat ... és tedd közöttük előljárókká, ezredesekké, századosokká, ötvenedesekké és tizedesekké. Az óperzsa királyságban i.e. VI-V. századi gazdasági feljegyzések szerint a szolganép tizedekbe, századokba és ezredbe volt beosztva. Hogy az ősi sztyeppei népek tízes-százaskeretekbe való osztása milyen elterjedt volt, jól példázzák a számnévvel összetett népnévek. Az iráni *sadagar* népnévben a *sata*, száz számnév rejtezik, az bizonyos. (Erdélyben gyakori ma is a Sata családnév, vagy gondoljunk a saka magyarokra). A magyarság iráni kapcsolatai, vérvonala bizonyított. (lásd. perzsa szavak, jászok). Krónikáink világosan jelzik a magyarok bejövetelével (kétszer jöttek be) kapcsolatosan, hogy a hadrend tizedekbe, századokba, ezredbe és tízezedekbe rendeződött. 870 körül, az etelközi magyarok fővezére 2 *tömén* (tümen=tízezer), azaz húszezer lovast állított ki. A letelepedés is tizedekben történt, gondoljunk csak arra, hogy Erdélyben még ma is az egyes falurészeket *tízesnek* hívják. De ezt bizonyítják a Magyarhomorog és Algyő X. századból származó temetőinek ásatási anyagai is. A magyarok ezt a rendszert keletről hozták magukkal, így kijelenthetjük, hogy ősi szervezeti felépítés.

2/ Az *tizedes*, *decurio* elnevezés Szent László 1077 körüli törvényeiben már megtalálható. Szent István előírta, hogy 10 falu építsen egy templomot. Százaskeretbe osztották a királyi várnépeket (1138 - 1250-es oklevelek), de a szolgáló tulokvadászokat (1208), darócokat (1264), erdőővőket (1284), tálhordozókat (1233), váraknak szolgáló öröket és csőszöket (1077, 1270), az udvari szőlőműveseket (1015, 1055, 1091). A halászok tizedbe szervezését az is indokolta, hogy tíz halászból állt egy *bokor*, amely a nagy kerítőhálót kezelte az újkori Balatonon is. (A keleti országrészben ma is vannak „bokor” nevű helységek.)

3/ A régi magyar gyalogságnál minden tized alja nép élén egy-egy *tizedes* állott. Később a különféle települések szervezkedésében, a városok életében jelentős szerepet kapott a tízes szervezet, amely régi katonai szigorából engedve, a polgári teendők szervezésére alkalmasnak szelődött. Az ősi szervezetben tíz család, tizedet alkotva teljesíti katonai kötelezettségét, de együtt végzik az útjavítást, kutak tisztítását és más közmunkát. A Hunyadiak korában a város védelmét utcánként szervezték a *tizedesek*. (lásd. 1400-as évek, Kolozsvár). Az élén álló *tizedes* legfőbb kötelessége volt figyelemmel kísérni, számon tartani a vezetése alatt álló közösséget. Ha valamelyik családjában baj történt, segített, vagy megszervezte a segítséget. A *tizedes* rendszerint a legtekintélyesebb családfő volt, *évenként* választották azt, akire az egész közösség hallgatott.

4/ A tizedesek megbízható és tiszteletbeli összekötők voltak a polgárság és a hatóság között. Tíz tízes szervezet élén a fő-tizedes, később hadnagyok, utca kapitányok sorakoztak a ranglétrán, és részt vettek a

városi tanácsban. A fertálmesterek - a német betelepítés hatására - (városnegyedi vezetők) főként rendészeti teendőket láttak el, összeírásokat végeztek, közvetítették és felügyelték a tanács rendelkezéseit. Jakab Elek, Kolozsvár történetírója szerint: „A városnak negyedekre felosztása tizedesi és kapitányi intézményekre, szép és egészséges alkotása volt a régi századoknak, lelkesítő emlékei egy küzdelmek és dicsőség között eltelt múltnak, mire büszkén gondolhat a mai nemzedék, s azt fejleszteni, a korhoz idomítva fenntartani az ősök emléke iránti tisztelet és a magyar nemzeti érdek követeli.”

5/ A székelységben Kolozsváron, de Debrecenben, Kőszegen, Szombathelyen, Győrött, Szatmárnémetiben, Nagyváradon, Szegeden, Kecskeméten a XIX. században fennmaradt a szervezet, bár az 1848-49-es törvények megszüntették e tisztséget. Kolozsvárott, a két világháború között feltámasztják az intézményt (valószínűleg a terület visszacsatolása is közrejátszott ebben), mely egészen 1944-ig működik, elsősorban nemzetvédelmi céllal. Egerben egészen 1950-ig megmarad, mikor is az akkori polgármester, Baloghné nem tartja szükségesnek az új fertálmestereknek az eskü letételét. 1956-ig találunk bejegyzéseket a fáklyakönyvben arról, hogy a fertálmesterek valamelyikük lakásán találkoztak, de lassan elszorvad az intézmény. 1996-ig kell várni, míg ismét tizedeseket választanak Egerben.

E rövid, példálódzó eszmefuttatás is bizonyítja, hogy a *tizedesi* intézmény ősi, magyar szervezet, melynek névváltozása *-tizedes-fertálmester* - kétségtelenül az 1700-as évek elején történt, azaz a török kiűzése utánra tehető.

Eger terjeszkedése, növekedése a tizedesek történetének tükrében.

A török kiverése után, 1687-ben a városnak csak a fallal bekerített része maradt meg. Azonnal újjászervezték a magyar közigazgatást, és hozzáálltak az újjáépítéshez. Jól bizonyítja ezt az is, hogy két ferences barát, a sereg elvonulása után két nappal Egerbe érkezett, és megkezdte a jelenleg is álló ferences templom építését.

1717. január 2-i építészeti jegyzőkönyvben találjuk első nyomát a fertálmester választásnak. (akkor még *decurio azaz tizedes*). (Az egri levéltár anyagát Fülekre menekítették a török elől az 1590-es években, ám egy tűzvész során két láda, a Heves megyei levéltári anyaggal megsemmisült. Ezért van olyan kevés irat a korábbi időkről.) A jegyzőkönyvből az is kiderül, hogy korábban is voltak fertálmesterek, ám a város oly mértékben megnőtt, hogy az új városrészekbe már választást kellett tartani. A fallal bekerített részen volt a város hagyományos négy negyede, de 1717-re az ***ad portam Hatvaniensis***, és az ***ad portani Makláriensis***, azaz a hatvani és a maklári kapun kívüli terület már akkora, hogy külön fertálmestert igényel. Megjegyzem a fertálmesterség története pontosan mutatja Eger fejlődését, terjeszkedését.

1717. fertálmesterei:	Város I. negyed	Somodi István
	Város II. negyed	Török István
	Város III. negyed	Papp Gáspár
	Város IV. negyed	olvashatatlan
Újak	Hatvani hóstya	Varga Márton
	Maklári hóstya	Tuzá Mátyás

A hóstya elnevezés valószínűleg átvétel a német „hoch stadt”, (magas város) szóból. Ekkor hat negyede van a városnak.

1727. a következő említésre méltó dátum, mert a város új, VII. negyedébe, ***sub urbis Felnémetiensis***, (a Felnémet felé eső) először Vécsi Tamást választják meg ***decurionak***.

1758. Barkóczi püspök megvásárolja a várat. (Eddig az ideig a vár a királyé, és a patakon túli rész Borsod megyéhez tartozott, míg Egerben kettős földesuraság volt. Háromnegyed részben az egri püspök, míg egynegydben az egri káptalan volt a földesúr.) 1758-ban a Barkóczi féle Újvárossal, a vár melletti területtel növekszik Eger, de már a következő évtől az egriek csak Cifra-Sáncnak hívják, s azóta napjainkig. Ez lesz a város VIII. negyede, és első fertálmestere Borovics Mihály.

1774-ben a hatvani hóstya oly nagy lesz, hogy kettéválasztják, Hatvan I. és Hatvan II. negyedre. Ettől kezdve ez a város IX. negyede.

1775-ben a maklári hóstyával is ez történik. Lesz tehát a régi Maklár I., míg az újabbat Maklár II. negyednek nevezik. Ettől az időponttól van a városnak X. negyede.

Mikor Esterházy Károly kerül az egri püspöki székbe, aki majd az első egri érsek is lesz, nagyszabású városrendezésbe fog, megépül a Líceum, és új városrészt terveztet, Károlyvárost. 1800-ra akkora lesz ez a terület, hogy ide is fertálymestert választanak. Ez a Város XI. negyede és Alsó-Károlyvárosnak hívják ma.

1823-ra tovább terebélyesedik Károlyváros és ekkor ketté válik. Felső-Károlyvárosba először kerül negyedmester. Ez a város XII. negyede.

A fejlődés ezután megtorpant, s új lendületet csak az 1920. évi XXXVI. Tc. ad, mely házépítésre alkalmas telkek osztását írja elő. Az érseki területeken, a Csákóban és a mai Lajosvárosban megindul az építkezés. 1938. az év, amikor a Szent István város (Csákó) és a Szent Lajos város is fertálymestert kap, és kialakul a XIII. és a XIV. negyed.

Aktuális lenne a Felsővárost is bekapcsolni a fertálymesteri rendszerbe, melynek építése a 70-es években kezdődött, és a város legsűrűbben lakott lakótelepe. (ez megjegyzés magamnak)

Fertálymesteri feladatokról.

Korán reggel, a hivatalba lévő fertálymesterek jelentkeztek a főbírónál, kitől megkapták a parancsokat. Érdekességként nézzük, hogy 1805-ben milyen „parantsolatokat jegyeztek fel a Fertálymesterek az listájokra" akkori írással.

1. Az bor mérése tiltott időben nem szabad; úgy az külső boroknak és pálinkáknak vétele; és ide be hozása confiscatio büntetése alatt tilalmaztatik.
2. Hernyók szedése, és az gyümölcs fáknek tisztítása, az fáknek kivágattatása büntetés alatt parantsoltatik és meghagyatik kinek-kinek közönségesen.
3. A szemeteket az uttzákra önteni nem szabad, úgy az lövöldözés, és uttzákon való dohányozás mind az városon, mind pedig az hóstyákon meg nem engedtetik, nem különben az ivó tartás, Betlehem és Mátkatál hordás, Húsvéti öntözködés, kurjongatás az uttzákon, és lárma, és maskarában való járás tiltatik.
4. A sertéseknek uttzáról-uttzára, és piartzra való ki eresztése meg nem engedtetik, az ispitályra teendő confiscationak büntetése alatt.
5. Az uttzákon való tsoportozás úgy az templomok előtt való átsorgás, vagyösszve gyűlve tenni szokott hiába való fetsegés tilalmas.
6. Tavasznak eleitül fogva egész hideg őszig, hogy minden háznál a tűztűl eshető szerentsétlenségeknek eltávoztatására hordóban víz tartasson, parantsoltatik.
7. Télben 9 óra, nyárban 10 óra után az kortsmákon való musika és az uttzákon, vagy akár hol szokott tsavargás tilalmaztatik.
8. Az idegeny tsavargóknak szállást adni, vagy idegenyt lakóul az Előljáróknak teendő jelentés nélkül befogadni, senkinek sem szabad.
9. Úton úttfélen való vásárolás, úgy semmiféle vásárra való rakodás, vagy lepakolás Vasárnap, avagy ünnepen, nem különben az bejövétel vagy kimenetel vetsernyéig meg nam engedtetik.
10. A kiminyek tisztítása, és a rossz kiminyek megújítása parantsoltatik, és hogy az városon senki az udvarába szénáját rakni ne merészellye, meghagyattatik.
11. A szálló munkásoknak, vagy akármely féle napszámosoknak fizetések, és rendgyek iránt való, úgy az cselédek felül tett rendelések mindenektűl megtartassanak az kiszabott büntetések alatt.

12. Az meghatározott órák után szállásokra kint maradt deákokat az előjáróknak tartozik feladni a gazdák szoros feleleteknek terhe alatt: nem különben meghagyatik minden Deák tartó gazdának, hogy az Deáknak pénzt ne adgyon, és az boltosok hitelben portékát ne adgyanak, és be ne fogadgyanak az lakosok házukhoz az Deákat, ha csak az szüleitül levelet nem vesznek, mert ha károsodnak, magoknak tulajdonítsák. Mind ezeknek által hágoi az kiszabott büntetéseket ell veszik, vagyis az alább való renden lévő 12 páltza avagy korbáts ütésekkel; az felsőbb rendűek pedig 12 forintokra valahányszor tapasztaltatni fognak, megbüntetteknek.

A választásról.

A kiérdemült fertálymesterek, minden negyedben összeülnek az úgynevezett *suttogón*, ahol meghányják-vetik mindennapos gondjaikat, és kitárgyalják, ki lenne alkalmas a tisztség ellátására. A jelölt lehetőleg köztisztviselőben álló, a negyedben házzal rendelkező ember legyen, nehogy valami „gyüttmentet” válasszanak. Ha megállapodtak, úgy a hivatalban lévő fertálymester valamelyik kiérdemült (korábban hivatalt viselt) társával felkeresi a jelöltet, és a szalagos bot átadásával felkéri a tisztségre. A hivatali idő egy év.

Az avatásról.

Szent Apollónia napján, február 9-én, a testület hivatalban lévő, újonnan elválasztott és kiérdemült tagjai reggeli misén vettek, vesznek részt a Bazilikában, majd mindnyájan átvonultak a városházára, ahol a polgármester „kiveszi” tőlük az esküt, majd a főkapitány fertálymesterré avatja az adott évre megválasztottakat a következő szöveggel:

Szólítalak X Y Barátom Uram lépj elő, mert téged az ősi szokás szerint megtartott suttogón a kiérdemült negyedmesterek, a város X seriesébe, melyet neveznek Y negyednek fertálymesternek elválasztottak.

„Vedd válladra a százáncú köpenyt, mely Egerben nagyobb becsben áll, mint a szenátorok bíborszegélyű tógája. Ahogy válladra veszed a köpenyt, úgy vedd válladra negyeded minden gondját, légy szolgája és támasza.

Most megérintelek a szalagos bottal, ezzel téged fertálymesterré fogadlak.

Vedd hivatalod jelvényét, légy a becsület és tisztesség bajnoka, negyeded világító fáklója.”

Avatás után baráti összejövetel a ferences templom étkezőjében, majd napjainkban, az újjak tiszteletére bál.

Jelvényekről.

Százáncú, fekete, vastag gyapjúköpeny, belül piros béléssel. Olyan, mint egy pelerin, a kerülete közel 7 méter. A szalagos bot, mely attól szalagos, hogy minden hivatalban lévő fertálymester egy selyemszalagra hímezteti a nevét és az avatása évszámát, és ezt a szalagot ráköti a botra.

Mai célokról.

Meggyőződésem, hogy társadalmunkat csak a magyar lélek törvényei szerint lehet tartósan felépíteni, megtartani. A magyar ember azért depressziós, azért elkeseredett, mert belső énjével nem egyező élet élésére kényszerítik. A mai világot nem érti a magyar, de a világ (nyugati) sem érti őt. Egész életében harmóniára törekedett a természettel, és a természetfelettel. Sem a lelke, sem a teste nem tűrte a zabolázást, a fölösleges kötöttségeket, a hazugságot, az erkölcstelenséget. Östisztesség lakozik benne. A mai ütődött világ idegen számára, mert abban nincs helye a természetnek, csak környezet és élettér van, nincs helye a szeretetnek, mert csak önzés van, nincs helye az alkotásnak, teremtésnek, mert a pénz beszél, a kutya ugat, nincs helye a tényeknek, mert csak szelektált hírek vannak. A pénz az úr, az érték sárba hullt, s az aranyborjút imádó, félrevezetett tömeg tapossa

tudatlanul.

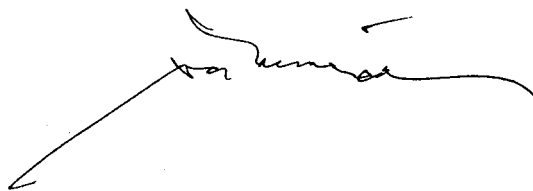
Szükség van ezért olyan, önzetlen munkára nevelő, emberi kapcsolatokat építő, a hagyományokat ápoló, a saját értékeit, kultúráját ismerő, azt értő, abból táplálkozó, a kor kihívásait szabad emberként elemezni képes, a kérdésekre válaszolni tudó közösségekre, amely ha lassan is de jó irányba kezdi forгатni a világ kerekét. A fertálymesteri tagság nem diplomavagy származásfüggő. Együtt ül az asztalnál az orvos és a szántóvető, a mérnök és a mesterember. Csak az számít, hogy mit tudok a közösségnek adni. Minden közösség olyan, és annyit ér, amilyenné a tagjai teszik.

Három részből áll az éves program: hagyományápolás, kutatás mely főleg Eger múltjához kapcsolható; ismeretterjesztés a magyarság történelméről, szokásairól, hitvilágáról, nyelvéről, kultúránk értő képviselője; valamint a ma kihívásaira való felkészítés, emberi kapcsolatok erősítése. Az egész a keresztény erkölcsiségen nyugszik.

A legfontosabbnak a közösség kialakítását tartom a mai széteső világban.

Eger, 2004-01-17.

Várkonyi György főkapitány

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Várkonyi György', written in a cursive style. The signature is positioned below the printed name.